

PRAKTICKÝ PRŮVODCE DOPROVÁZENÍM PĚSTOUNSKÉ PÉČE

2015

Možnosti systémové podpory ohrožených a náhradních rodin,
reg. č. CZ.1.04/5.1.01/B2.00015, projekt financovaný z Evropského sociálního fondu,
prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, a státního rozpočtu.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

**PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST**
www.esfcr.cz

Obsah

ÚVOD.....	2
1. Doprovázení a standardy kvality sociálně-právní ochrany.....	4
2. Průvodce doprovázením pěstounských rodin	8
3. Vzory pracovních nástrojů	24
4. Použité prameny a literatura	29

Úvod

Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče nabízí pracovníkům pověřených osob doprovázejících pěstounské rodiny, orgánů sociálně-právní ochrany dětí i širší odborné veřejnosti souhrn informací a postupů, které mohou využívat v každodenní práci s dětmi svěřenými do náhradní rodinné péče. Průvodce navazuje na brožuru *Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin*, kterou Nadační fond J&T vydal v loňském roce.

Průvodce popisuje a vymezuje role jednotlivých subjektů a osob (sociální pracovníci, pečující osoby atd.) působících při naplňování potřeb dítěte umístěného v pěstounské péči. Mapuje celkový sociální kontext dítěte a všechny faktory naplňování nejlepšího zájmu dítěte, které se ocitlo mimo péči vlastních rodičů. Součástí průvodce jsou (inspirativní) příklady pracovních nástrojů pro činnost klíčového sociálního pracovníka. Jde o vzorový plán průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči a záznamu z návštěvy sociálního pracovníka v pěstounské rodině. Cílem průvodce je nabídnout inspiraci pro nastavení pracovních postupů doprovázejících organizací včetně forem spolupráce klíčových aktérů systému (např. mezi klíčovým sociálním pracovníkem a pěstounem, doprovázející organizací a orgánem sociálně-právní ochrany atd.). Chce být také praktickým návodem k naplnění vybraných standardů kvality sociálně-právní ochrany.

Praktický průvodce má čtyři části. Úvodní část nabízí definici pojmu „zájem dítěte“. Všechny popisované postupy a metody práce vychází ze zásady, že primárním klientem systému doprovázení je **dítě svěřené do pěstounské péče**. Činnost pěstounů je mj. určitou formou služby poskytované tomuto dítěti. V druhé části jsou popsány práva a povinnosti pěstounů ve vazbě na vybrané standardy kvality sociálně-právní ochrany¹, které jsou jedním z nástrojů pro ochranu a naplňování zájmu dítěte. V třetí části jsou popsány role a postupy v procesu doprovázení pěstounských rodin. Závěrečná část nabízí vzory pracovních nástrojů. Vzhledem ke svému rozsahu nepředstavuje *praktický průvodce* ucelenou metodiku doprovázení pěstounských rodin. Poskytuje detailnější náhled pouze na některé aspekty poskytování služeb pěstounským rodinám. Věříme, že napomůže dalšímu rozvoji služeb pro pěstounské rodiny a naplňování zájmu dětí svěřených do náhradní rodinné péče.

¹ Příloha č. 2 vyhlášky č. 473/2012 Sb.

Jak definovat „zájem dítěte“

Pro stanovení toho, co je v „nejlepším zájmu dítěte“, je i pro profesionální pracovníky často hlavním vodítkem vlastní žebříček životních hodnot a vlastní zkušenosti. Právní předpisy (jako například Úmluva o právech dítěte) nabízí základní přístupy, které jsou v praxi pojímány jako obecné či neurčité formulace. Dítě v náhradní rodinné péči je ve velmi závislém postavení. O to důležitější je objektivní přístup a nahlížení řešeného problému z perspektivy dítěte, o němž se jedná. Velmi dobrou pomůckou pro procesy hodnocení a určení zájmu dítěte je Obecný komentář č. 14 k Úmluvě o právech dítěte, vydaný Výborem pro práva dítěte.² Obecný komentář obsahuje tento demonstrativní výčet faktorů, které musí být zohledňovány při rozhodovacích procesech týkajících se zájmu dítěte:

- názory dítěte,
- identita dítěte (osobnost, národnost, kulturní příslušnost, náboženství, sexuální orientace atd.),
- ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů (rodiče, příbuzní, blízké osoby, ale i širší sociální prostředí),
- péče, ochrana a bezpečí dítěte,
- zohlednění zranitelnosti dítěte (zdravotní či mentální znevýhodnění, postavení uprchlíka atd.),
- právo dítěte na zdraví,
- právo dítěte na vzdělání.

Je logické, že může nastat situace, kdy naplnění některého z faktorů vyvolá rozpor s jiným faktorem. V těchto případech je nutné hledat kompromis, případně vyhodnotit, která ze záležitostí je pro danou chvíli pro dítě významnější. Velkou pozornost je však nutno věnovat vztahům dítěte a zohledňovat také názor dítěte.³

² General comment No. 14 (2013)

³ Podrobněji viz Macela, M. et al. (2015), s. 54 a násl.

1. Doprovázení a standardy kvality sociálně-právní ochrany

Od počátku devadesátých let minulého století, kdy se mohla znovu rozvíjet občanská společnost, začaly vznikat organizace intenzivně se věnující práci s náhradními rodinami a dětmi, jimž je zajišťována péče touto formou. Probíhalo rovněž mapování potřeb pěstounských rodin a zjišťování příčin případů předčasného ukončování pěstounské péče. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí z roku 1999 sice přinesl základní právní rámec pro činnost těchto organizací (osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany), ovšem pouze v obecné rovině, navíc bez jakékoliv formy hmotné podpory ze strany veřejné správy. Zákon o sociálních službách z roku 2006 se tématu služeb v oblasti ochrany dětí vyhnul velkým obloukem. Poskytovatelé působící na poli náhradní rodinné péče tak (na rozdíl od organizací zajišťujících pomoc pro jiné cílové skupiny) fungovali dlouhou dobu bez podrobnější právní úpravy, standardů kvality a systémového financování. To se odrazilo v nedostatku služeb a jejich nedostupnosti pro většinu pěstounských rodin v České republice.

Pěstounská rodina byla víceméně uzavřeným prostředím, kam jednou za čas docházel vykonávat dohled pracovník orgánu sociálně-právní ochrany. Pěstouni nebyli vedeni ke spolupráci se sociálními pracovníky ani s vlastními rodiči dítěte. Pro mnohé z nich skončila podpora ze strany veřejné správy (pomineme-li dávky pěstounské péče) ukončením přípravy a převzetím dítěte. Zvláště markantní byly tyto tendence u příbuzenské pěstounské péče, kde nedochází k procesu zprostředkování a odborné přípravy náhradních rodičů. Odborní pracovníci v terénu upozorňovali, že bez řádné podpory a profesionalizace služeb bude i nadále docházet k poměrně častému selhávání pěstounské péče, což potvrzovala i statistická data.

K zásadní změně došlo od 1. ledna 2013 v souvislosti s novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která zavedla nárok pěstounských rodin na odbornou pomoc ve formě služeb (doprovázení pěstounských rodin). Koncept podpory je úzce provázán s povinnostmi, které pěstounům vyplývají z občanského zákoníku a zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Jak bylo řečeno v úvodu této publikace, ve středu těchto práv a povinností stojí dítě svěřené do péče pěstounů, prostřednictvím jehož zájmu musí být posuzovány veškeré aktivity, které se odehrávají v procesu doprovázení.

Mezi práva a povinnosti pěstounů patří:

- **Právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě**

Jedná se o formu odlehčovací pomoci, která je poskytována pěstounům v zákonem vymezených situacích, mezi něž patří doba, kdy je pěstoun v pracovní neschopnosti a je současně neschopný starat se o svěřené dítě, dále to může být doba, kdy se pěstoun stará o blízkou osobu (ošetřování nemocného člena rodiny a péče o dítě mladší 10 let, z důvodů taxativně vyjmenovaných v § 39 zákona o nemocenském pojištění). Na odlehčovací službu má dále pěstoun nárok při narození dítěte, při vyřizování nezbytných osobních záležitostí nebo při úmrtí osoby blízké.

- **Právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě**

I v tomto případě se jedná o jistý druh odlehčovací služby, kdy má pěstoun nárok na 14 dnů „volna“ v průběhu kalendářního roku, pečuje-li o dítě starší dvou let.

- **Právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci (alespoň jednou za šest měsíců)**

Při poskytování doprovázení v této oblasti se jedná o zajištění podpory a pomoci při řešení obtížných či problematických situací, které souvisejí s péčí o svěřené dítě. Je zřejmé, že pěstounská rodina je příjemcem řady dalších služeb, kdy se může jednat o služby sociální, školské či zdravotní. Služby, které spadají do spektra „doprovodných“ služeb při výkonu pěstounské péče by měly být zaměřeny především na otázky identity svěřeného dítěte, zpracování ztráty a traumat, vztahy dítěte s pečující osobou, vlastními rodiči a dalšími blízkými osobami, výchovné a další potřeby svěřeného dítěte apod.

- **Povinnost pěstounů zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě a současně právo pěstounů na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti takového vzdělávání**

Úkolem doprovázející služby je naplánovat a zajistit či zprostředkovat pěstounům kvalitní a smysluplné vzdělávání (v minimálním rozsahu 24 hodin v průběhu 12 měsíců) v tématech, která se týkají výkonu pěstounské péče a která stanovuje § 5 prováděcí vyhlášky k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí.

- **Povinnost pěstounů udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči, a propojeně s touto povinností má pěstoun právo na pomoc při zajišťování kontaktu dítěte s jeho vlastní rodinou.**

Doprovázení v této oblasti je jednou z klíčových dovedností doprovázejících pracovníků. Vzhledem k tomu, že se jedná o velice citlivou oblast, je žádoucí, aby bylo naplánování a realizaci kontaktů věnována velká pozornost a podpora ze strany doprovázející organizace i pěstounů samotných. Kontakt s rodiči je důležitý i z důvodu „dělbý odpovědnosti“. Pěstoun je oprávněn rozhodovat pouze o běžných záležitostech v životě dítěte. O podstatných záležitostech (volba vzdělání, závažné léčebné zákroky, pracovní uplatnění atd.) i nadále rozhodují rodiče, pokud soud nevymezil práva a povinnosti pěstounů a rodičů odlišně.

- **Povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče**

Významnou součástí doprovázení je i jeho do značné míry povaha kontrolní (nebo dohledová). Doprovázející subjekt má povinnost sledovat naplňování dohody o výkonu pěstounské péče (což činí sledováním faktické péče v pěstounské rodině) a minimálně jednou za dva měsíce být v osobním styku s pěstouny. O průběhu pěstounské péče informuje doprovázející pracovník jednou za šest měsíců místně příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (podle trvalého pobytu pěstounů).

Z výše uvedeného vyplývá, že doprovázení je souhrnem cílených aktivit, které směřují k podpoře pěstounské péče tak, aby byla péče pěstounů posilována a podporována v každodenním životě. Vzhledem k zákonnému vymezení doprovázení je zřejmé, že se v něm snoubí dva (z pohledu sociální práce často diskutované a mnohdy protichůdně nahlížené) přístupy, kterými je podpora a pomoc na jedné straně, a kontrola a dohled na straně druhé.

Vodítkem pro nastavení minimálního rámce postupů a nástrojů pro aktivity doprovázení, které by měly být vybavením každé doprovázející organizace, jsou „Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí při poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami podle § 48 odst. 2 písm. d) až f) zákona o sociálně-právní ochraně dětí“. Některá kritéria standardů kvality jsou přímo navázána na konkrétní práva a povinnosti:

Povinnosti pěstouna	Práva pěstouna	Standardy kvality (číslo kritéria)
Udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči, a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči.	Právo na pomoc při plnění povinnosti udržovat sounáležitost a kontakt dítěte s rodiči a dalšími vyjmenovanými osobami včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku a zajištění asistence.	Povinnost pověřené osoby podporovat navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými, mít písemně stanovená pravidla upravující pomoc při kontaktu dítěte s těmito osobami (5b).
Zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péči o dítě v rozsahu 24 hodin v průběhu 12 měsíců.	Právo na zjištění bezplatného vzdělávání.	Zpracování následného vzdělávacího plánu zaměřeného na rozvoj kompetencí osoby pečující nebo osoby v evidenci a zvyšování kvality výkonu pěstounské péče (10d).

Některá kritéria standardů kvality se prolínají všemi činnostmi vykonávanými v rámci doprovázení:

Číslo kritéria	
9a	Povinnost pověřené osoby písemně zpracovat pracovní postupy a metodiky zaručující řádný výkon činností realizovaných na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany.
11c	Povinnost pověřené osoby pravidelně informovat dítě, osobu pečující nebo osobu v evidenci, rodinu dítěte, obecní úřad obce s rozšířenou působností, případně další oprávněné orgány veřejné moci o průběhu sociálně-právní ochrany a naplňování plánu ochrany dítěte.
12c	Povinnost pověřené osoby stanovit pravidla a postupy práce pro situace významných změn v životě dětí a rodin, včetně ukončení pobytu dítěte v původní nebo náhradní rodině.
13c	Povinnost pověřené osoby zpracovat pravidla pro vedení písemné, případně elektronické spisové dokumentace o osobách, s nimiž pověřená osoba pracuje.
14c	Povinnost pověřené osoby mít písemně zpracována a zveřejněna pravidla pro podávání, vyřizování a evidenci stížností na kvalitu nebo způsob poskytování sociálně-právní ochrany.

Je třeba podotknout, že v českém systému se standardy dotýkají činnosti doprovázejících organizací. V zahraničí však existují standardy i pro samotný výkon pěstounské péče.

2. Průvodce doprovázením pěstounských rodin

Cíle doprovázení

Výše v textu byly uvedeny zákonem stanovené oblasti doprovázení, které tvoří povinné minimum podpory a pomoci, jež by se mělo dostat každé pěstounské rodině. Současně je podpora a pomoc propojena s povinnostmi pěstounů. Doprovázení tak představuje ucelený a řízený proces, jehož hlavními cíli jsou činnosti vedoucí k:

- zajištění bezpečného a podnětného prostředí pro dítě umístěné do pěstounské péče;
- poskytování vhodné podpory a pomoci pěstounům;
- zjišťování potřeb pěstounů a pravidelné revizi poskytované péče;
- kontrole výkonu pěstounské péče.

Kdo je kdo v doprovázení pěstounských rodin?

Pro přehlednost uvádíme klíčové subjekty, které jsou v pravidelném (a zákonem uloženém) kontaktu s pěstouny a jsou součástí systému doprovázení:

- doprovázející organizace ☒ je prostřednictvím svých zaměstnanců s pěstounem a svěřeným dítětem minimálně jedenkrát za dva měsíce v osobním kontaktu;
- orgán sociálně-právní ochrany dítěte, který je povinen dle § 19 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí sledovat vývoj dítěte svěřeného do výchovy jiné osoby, navštěvovat rodinu, kde dítě žije, nejméně jednou za 6 měsíců (v prvním půlroce péče jednou za tři měsíce), je odpovědný za zpracování individuálního plánu ochrany dítěte, vede spisovou dokumentaci dítěte atd.;
- orgán sociálně-právní ochrany příslušný k pěstounské rodině.

V některých případech se tyto role soustřeďují u jednoho subjektu (např. pokud je obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušný k dítěti i pěstounům, s nimiž má navíc uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče).

Role a kompetence doprovázející organizace a klíčového pracovníka

Doprovázení pěstounských rodin se provádí na několika úrovních (viz výše), ta nejintenzivnější podpora a pomoc by měla přicházet od klíčového pracovníka doprovázející služby, se kterou má pěstounská rodina uzavřenu dohodu o výkonu pěstounské péče. Doprovázející organizace by si měla být vědoma toho, že kvalitní pomoc a vysoká míra podpory pěstounů je zásadní pro zvládnutí každodenní pěstounské péče.

Klíčem k úspěšnému a efektivnímu doprovázení jsou kvalitní sociální pracovníci, kteří pracují (doprovázejí) přímo pěstounské rodiny. Je vhodné, aby sociální pracovník navštěvoval rodiny každý měsíc nebo častěji, pokud to situace vyžaduje a je taková frekvence odsouhlasena v dohodě o výkonu pěstounské péče. Doprovázející sociální pracovník by měl úzce spolupracovat se sociálním pracovníkem dítěte umístěného do pěstounské péče. Role a dovednosti doprovázejícího sociálního pracovníka se zaměřují na tři oblasti⁴:

Management, který zahrnuje:

- ověřování toho, že pěstouni rozumějí své roli a tomu, za co jsou při výkonu pěstounské péče zodpovědní;
- supervize a podpora pěstounů tak, aby mohli co nejlépe pečovat o svěřené dítě;
- vyhodnocování rizik souvisejících s předčasným ukončením pěstounské péče a prevence rozpadu pěstounské péče;
- ověřování skutečnosti, že jsou respektována práva dětí a mladých lidí vyrůstajících v pěstounské péči;
- monitorování umístění dítěte do pěstounské rodiny;
- spolupráce s ostatními profesionály;
- ověřování, že děti vyrůstají v bezpečném prostředí a je jim poskytována bezpečná péče;
- vedení spisové dokumentace;
- aktivní účast při umisťování dítěte do rodiny;
- příprava podkladových materiálů k pravidelnému reviznímu řízení.

Podpora, která zahrnuje:

- práce s rozpoznáváním úspěchů pěstounů;
- práce na reflexi pěstounů;
- vysvětlování osobních a profesionálních hranic;

⁴ Následující text je inspirován praxí z Anglie, konkrétně úřadu na ochranu dětí londýnské části Islington, čerpáno z: Islington Children's Social Care Procedures Manual

- příležitost pro pěstouny zamyslet se nad dopady pěstounství na ně samotné a na jejich rodinu;
- příležitost pro pěstouny vyjádřit svoje obavy nebo problémy, kterým čelí v souvislosti s pěstounstvím;
- možnost hledat řešení, jak problémy dobře zvládnout;
- poradenství, doprovázení a neformální vzdělávání pěstounů;
- zajištění přístupu pěstounů na podpůrné skupiny;
- zajištění, že pěstouni dostávají odpovídající finanční podporu, na kterou mají nárok.

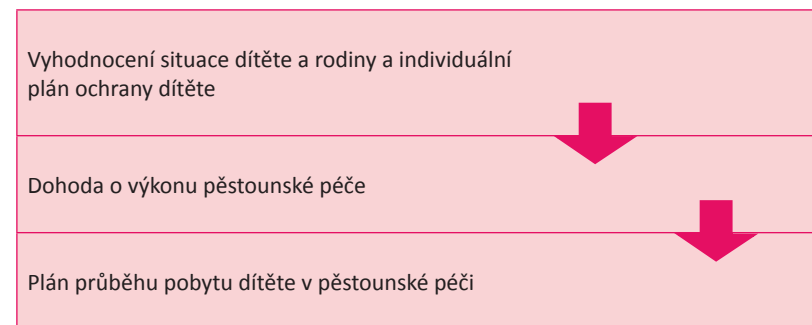
Úloha vzdělávání a činnosti doprovázejícího sociálního pracovníka:

- staví na předchozích zkušenostech pěstounů;
- stanovuje vzdělávací cíle a identifikuje vzdělávací oblasti a potřeby pěstounů;
- monitoruje efektivitu a přínos vzdělávání;
- zajišťuje pravidelnou a konstruktivní zpětnou vazbu pěstounům;
- pomáhá pěstounům rozvíjet profesionální kompetence a kapacitu pro vlastní seberozvoj, sebeocení;
- podporuje pěstouny při prozkoumávání vlastní hodnotové základny a rozvoji antidiskriminačních přístupů.

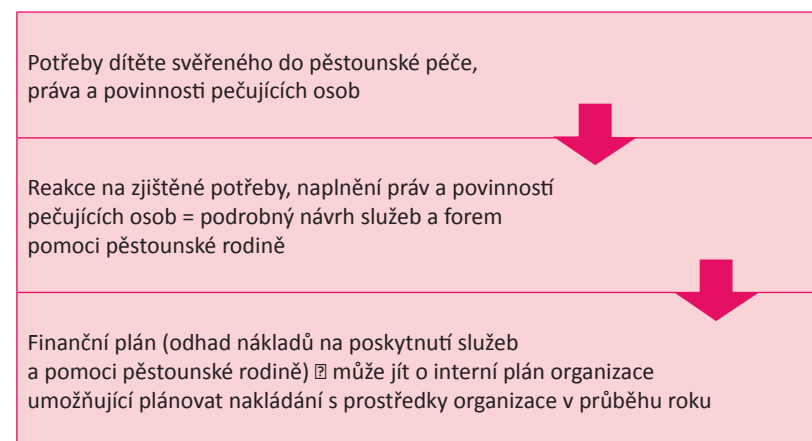
Doprovázející sociální pracovník a pěstouni by měli být schopni fungovat v rámci otevřeného partnerství, kde mohou být sdíleny problémy a složitosti pěstounské péče, stejně tak jako probírány úspěchy z průběhu péče. Pokud je z jakéhokoliv důvodu vztah doprovázejícího sociálního pracovníka a pěstounů komplikovaný či nefunkční, je nutné, aby měli pěstouni možnost tuto skutečnost sdílet s určeným pracovníkem z doprovázející organizace, který je kompetentní tuto záležitost řešit.

Právní a věcný rámec doprovázení

Strukturu spolupráce mezi doprovázející službou a pěstounskou rodinou by měla dát dohoda o poskytování pěstounské péče, kterou pěstoun uzavírá s doprovázející organizací nebo orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Tato dohoda by se měla odvíjet od individuálního plánu ochrany dítěte vedeného a revidovaného příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí, kdy příslušný sociální pracovník je klíčovým pracovníkem dítěte a pravidelně dohlíží na prospěšnost péče o svěřené dítě v pěstounské péči. Tento pracovník také pracuje s informacemi, které mu poskytuje doprovázející služba o průběhu péče v pěstounské rodině. Na dohodu o výkonu pěstounské péče navazuje plán průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči (kritérium standardů kvality č. 10c). Jde tedy o určitý proces, který lze schematicky znázornit následujícím způsobem:

Zatímco dohoda o výkonu pěstounské péče by měla řešit základní právní rámec spolupráce (například jakým způsobem pěstoun o služby žádá a v jakých lhůtách, formy spoluúčasti pěstouna na hrazení služby, postupy, pokud služba není čerpána atd.), plán pobytu dítěte v pěstounské péči se může zaměřit na podrobnou specifikaci služeb. Čím lépe je specifikováno, jak přesně budou služby vypadat v jednotlivých oblastech doprovázení, tím lépe se potom i doprovázení realizuje, eviduje jeho průběh a vyhodnocuje naplňování potřeb dítěte i pěstounů. Strukturu plánu pobytu dítěte v pěstounské péči lze opět znázornit schematicky:

Samozřejmě mohou nastat situace, kdy je potřeba akutně či aktuálně reagovat na nastalou situaci v pěstounské rodině, a je tak na místě upravit doprovázení dle potřeb, nikoliv striktně trvat na sjednané podobě doprovodných aktivit (takovou situací může být např. objevení se tématu sexuálního zneužívání svěřeného dítěte, kdy se tato informace objeví až po umístění dítěte do pěstounské rodiny, přičemž doposud dítě tuto informaci

nikomu nesdělilo – namísto naplánovaného vzdělávání v tématu „období adolescence v pěstounské péči“ bude třeba zajistit konzultace v tématu adekvátnímu zvládnutí složité situace v rodině; změna chování dítěte (dítě nebude chtít být bez pěstounů) – nebude tak třeba vhodné čerpat odlehčovací službu vcelku, ale rozloží se do dnů a dítě nebude mimo pěstounskou rodinu přes noc apod.).

Důležité otázky, jimž by měli pěstouni, sociální pracovník a doprovázející organizace věnovat zvláštní pozornost:

- Jak si dítě vytváří vztahy s pěstouny a jejich rodinou, svou vlastní rodinou, dalšími dospělými osobami, se svými vrstevníky, spolužáky atd.?
- Je pro dítě jednodušší vytvářet si vztahy s dětmi mladšími nebo staršími, než jsou samy?
- Jak dítě reaguje na pozornost nebo fyzické doteky?
- Rozumí dítě tomu, proč je svěřeno do náhradní péče?
- Je pro dítě snadné hovořit o svých předchozích zkušenostech?
- Jak se dítě chová před a po schůzce se svou rodinou?
- Jak dítě reaguje na pravidla domácnosti?
- Má dítě nějaké zvláštní problémy v chování?
- Má dítě nějaké zvláštní potřeby, které nejsou zajišťovány? (Např. zdravotní problémy nebo problémy spojené s postižením.)
- Jak se dítě cítí?
- Co chce dítě do budoucna?
- Jak se dítěti daří ve škole?

Práce na životním příběhu dítěte

Vhodnou pomůckou pro práci s dítětem je „kniha“ o životním příběhu dítěte. Měla by být využívána v případě všech péčí s výjimkou krizových nebo velmi krátkodobých umístění dítěte do náhradní rodiny. Kniha o životním příběhu může mít například formu fotoalba s příspěvky dítěte, jeho pěstounů nebo vlastní rodiny dítěte. Pomáhá při práci s minulostí dítěte i při udržování sounáležitosti dítěte s jeho vlastní rodinou. V diskusích nad fotografiemi rodiny nebo pěstounské rodiny je možno dítěti vhodnou formou vysvětlit důvody jeho pobytu v pěstounské rodině, osud jeho vlastní rodiny, probrat plány do budoucna atd. Některá z témat mohou být bolestná jak pro dítě, tak pro pěstouna. Je však důležitá upřímnost (vysvětlit toho co nejvíce, samozřejmě přiměřeně k věku a chápání dítěte). Vyhýbání se některým tématům, či dokonce polopravdy vedou ke zmatku a ztrátě důvěry. Pokud existují pochybnosti o tom, co by mělo být dítěti řečeno, nebo je odpověď neznámá, je vhodné způsob komunikace s dítětem konzultovat s odborníkem. Pokud se dítě ostýchá odborného pracovníka na něco zeptat, měl by to za něj učinit pěstoun.

Součástí práce na životním příběhu je i „shromažďování vzpomínek“. Může jít o triviální předmět nebo dokument, který se pro další život dítěte může ukázat jako důležitý a významný. Může jít například o „visačku“ z porodnice, první botičky, vysvědčení, diplomy atd., které by měly být shromažďovány a po ukončení péče předány dítěti / mladému dospělému. Může jít také o videa nebo fotografie z událostí, jako jsou narození, dovolené, vstup do školy, a dalších důležitých událostí pro dítě. Tyto záznamy a předměty by měly být uchovány tak, aby nebyly přístupné nikomu jinému než dítěti, pěstounům a případně vlastní rodině dítěte.

Vedení spisové dokumentace doprovázející organizací

Dokud to není zapsáno, jako by se to nestalo.

Virginia Woolf

I když je dohoda o výkonu pěstounské péče uzavírána s pěstouny a ti jsou jasně definovatelnými klienty služeb vyplývajících z dojednané dohody, cílem celého snažení je zabezpečení té co možná nejlepší péče pro ohrožené dítě svěřené do pěstounské péče. Z podstaty sociálně-právní ochrany tak bude vždy role doprovázejících organizací do značné míry komplikována střetem mezi pomocí a podporou pěstounům v jejich úsilí a neustálou paralelní kontrolou a hodnocením jejich péče. Právě pro tuto „kolizi“ je důležité mít efektivní systém vedení záznamů a dokumentace, která poslouží nejen jako záznamový a zhodnocovací materiál pro průběh péče, ale také jako důkladný nástroj pro práci v dané rodině. Dobře a smysluplně vedená dokumentace s promyšleným a provázaným systémem záznamových listů je předpokladem pro efektivní práci s pěstounskými rodinami a evaluaci činnosti samotné doprovázející organizace.

Spisová dokumentace pěstounů by měla obsahovat:

- dohodu o výkonu pěstounské péče;
- záznamy jakýchkoliv změn, které se týkají dohody o výkonu pěstounské péče či jiných úprav (dodatky apod.);
- základní informace o dítěti včetně jména, věku, národnosti, náboženství a pohlaví každého umístěného dítěte, data, kdy každé umístění začalo a skončilo, a okolnosti ukončení;
- kopie individuálního plánu ochrany dítěte nebo jeho části (je-li zpracován);
- plán průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči (kritérium 10c standardů kvality), včetně průběžného vyhodnocování plánu a jeho revize;

- osobní plán rozvoje pěstouna (následný vzdělávací plán dle kritéria 10d standardů kvality);
- doklady o vzdělání absolvovaném pěstounem;
- záznamy o návštěvách u pěstounů;
- záznamy supervizních setkání v pěstounských rodinách, je-li supervize realizována;
- záznam jakýchkoliv stížností týkajících se pěstouna, společně s detaily šetření, jeho výsledku nebo provedené akce;
- kopie zpráv o průběhu výkonu pěstounské péče předávaných příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany;
- účetní a další doklady související s čerpáním státního příspěvku na výkon pěstounské péče (tuto část dokumentace může organizace vést odděleně v rámci účetnictví, ve spisové dokumentaci však může být např. finanční plán pomoci rodině, je-li zpracováván, přehled prostředků vynakládaných na pomoc rodině atd.).

Je vhodné, aby dokumentace zahrnovala také **záznamy pěstounů**. Ty mohou zahrnovat například:

- zpětnou vazbu k procesu umístění dítěte (opakovaných umístění v případě pěstounů vykonávajících pěstounskou péči na přechodnou dobu);
- shrnutí výkonu pěstounské péče za určité období;
- komentáře k různým událostem v průběhu výkonu pěstounské péče.

Pěstouni mají přístup ke své spisové dokumentaci. Pokud si pěstoun přeje záznam vidět nebo přispět ke svému záznamu případu, měl by to prodiskutovat se svým doprovázejícím sociálním pracovníkem, který mu vysvětlí postup a zařídí mu přístup k jeho záznamu. Děti v pěstounské péči mají také právo nahlédnout do záznamů o nich pořizovaných a přispívat k nim. Pokud dítě sdělí pěstounovi, že si přeje vidět záznam, pěstoun by to měl dát na vědomí sociálnímu pracovníkovi. Pokud v nějakém případě pěstoun nesouhlasí s názorem nebo posudkem svého doprovázejícího sociálního pracovníka nebo někoho jiného a je možné se dohodnout na opravě záznamu, bude tato oprava provedena. Pokud není možné se dohodnout, názory pěstouna budou zaznamenány vedle záznamů sociálního pracovníka.

Průběh návštěv v pěstounských rodinách

Návštěvy v pěstounských rodinách je potřeba dobře plánovat. Pro nastavení frekvence a obsahu návštěv by měly být oporou jak individuální plán ochrany dítěte, tak plán průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči. Četnost návštěv a jejich témata se odvíjejí od potřeb dítěte (dětí) umís-

těných v pěstounské rodině. Obsah setkání by měl být dopředu plánován společně s pěstouny. Návštěvy by měly být jak plánované, tak neplánované. Zahraniční praxe doporučuje zařadit alespoň jednu neplánovanou návštěvu do pěstounské rodiny v průběhu jednoho kalendářního roku (v české praxi je tato záležitost řešena v rámci dohledu orgánu sociálně-právní ochrany nad vývojem dítěte umístěného do náhradní rodinné péče dle § 19 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Za formu kontaktu je považován také telefonický kontakt doprovázejícího sociálního pracovníka s rodinou (nenahrazuje plánované osobní návštěvy).

Vzájemná setkávání doprovázejícího sociálního pracovníka a pěstounů jsou součástí partnerství, které společně vytvářejí v zájmu péče o svěřené dítě. Společné schůzky jsou významné a podstatné proto, aby mohlo docházet k ubezpečení, že pěstouni přesně chápou svoji roli a jsou si vědomi svých zodpovědností. Návštěvy dávají prostor k tomu, aby mohla být rozvíjena dobrá praxe dané pěstounské péče a současně bylo stále ověřováno, že se svěřeným dětem dostává kvalitní péče a služeb. Návštěvy rozvíjí pěstouny, pomáhají jim zvládat stres a jsou také příležitostí pro revizi zdrojů a kapacit pěstounů tak, aby mohlo být neustále ověřováno, že pěstouni zvládají svoji pěstounskou „rolí“. Doprovázející sociální pracovník by měl být v pravidelném kontaktu také se svěřeným dítětem. Doprovázející sociální pracovník by měl být také v pravidelném kontaktu s vlastními dětmi pěstounských rodičů a měl by s nimi mluvit o situaci v rodině, jaký vliv má pěstounská péče na celou jejich rodinu a na jejich život. Jejich poznatky, postřehy, obavy by měly být vzaty v potaz, mohou být užitečným zdrojem informací. Současně je potřeba reagovat na případnou potřebu zvláštní podpory a pomoci v případě, že je vhodná a žádoucí, a zajistit, aby ji děti mohly využít.

Setkání by mělo vždy mít strukturovaný obsah, odsouhlasený na začátku návštěvy. Je doporučováno, aby poznámky ze schůzky sociální pracovník poslal pěstounům během následujících sedmi dnů k odsouhlasení a možnému doplnění. Záznam z návštěvy je součástí spisu pěstounů.

Některá zahraniční praxe rozlišuje dvě úrovně návštěv v pěstounských rodinách:

- pravidelné návštěvy;
- supervizní návštěvy.

Účel pravidelných návštěv:

- představení odvedené práce, kterou pěstouni zvládli s dětmi v pěstounské péči za určité časové období;
- probrání výsledků „úkolů“, které vzešly z předchozích návštěv;
- zhodnocení pokroků v péči;
- zkoumání bezpečné péče o dítě.

Účel supervizních návštěv:

- umožnit pěstounům uvědomit si potřeby svěřených dětí a jak je naplňovat v rámci denního chodu domácnosti;
- pracovat na klíčových tématech pěstounů (včetně dopadů pěstounství na život jejich rodiny);
- zhodnocování přístupu k pěstounské péči a kvality výkonu pěstounské péče;
- mapování a zhodnocování vývoje a pokroků pěstounů;
- zaznamenávání hmatatelných (podložených) výstupů u témat, která jsou předmětem řešení v dané rodině;
- mapování hlavních událostí či incidentů.

Klíčová role sociálních pracovníků spočívá v podpoře pěstounů umožňující dětem dosahovat lepších výsledků ve svém životě. Je důležité, aby v případě, kdy pěstouni nedosahují požadovaného standardu péče, takže tato skutečnost je vyhodnocena jako problematická, byla takto zaznamenána, pěstounům sdělena a i nadále se s touto skutečností pracovalo. Pokud jsou opakovaně shledávány nedostatky, může se jednat například o závažný problém v rodině. Kromě poskytnutí pomoci je tedy nutné monitorovat schopnost pěstounů naplňovat potřeby dětí svěřených do jejich péče.

Při neplánovaných návštěvách (orgánu sociálně-právní ochrany dětí) by příslušný pracovník měl vidět:

- pokoj dítěte;
- společné prostory domácnosti, ve kterých se dítě pohybuje (kuchyň, koupelny, obývací pokoj);
- kdo je v domě, bytě;
- kdo se stará o dítě;
- pokud nejsou doma pěstouni, jak je zajištěna péče o svěřené dítě.

Záznamy o průběhu pěstounské péče

Pěstouni hrají klíčovou roli v péči o dítě a zastávají jedinečnou pozici, která jim umožňuje pozorovat a dokumentovat vývoj dítěte. Sociální

pracovník je osobou, jež může pěstounům poskytnout nebo zprostředkovat odborný náhled na jejich zjištění, vyhodnocovat danou situaci a případně nasměrovat další kroky pěstouna při péči o dítě. Spolupráce mezi doprovázející organizací a pěstouny je založena na pravidelném osobním kontaktu (jeho četnost stanoví zákon na minimálně jednou za dva měsíce).

Základem spolupráce je dohoda o výkonu pěstounské péče a plán průběhu dítěte v pěstounské péči. Potřeby dítěte a z nich plynoucí služby pro pěstounské rodiny je nutno průběžně sledovat a vyhodnocovat. Jsou dvě základní možnosti, jak vývoj dítěte mapovat: strukturovanými rozhovory sociálního pracovníka s pěstouny a dítětem (a jeho následným záznamem) nebo pravidelnými záznamy ze strany pěstounů, které jsou periodicky ve spolupráci se sociálním pracovníkem rozebírány a hodnoceny. Ucelenější obraz poskytuje druhá varianta. V případě pěstounů jsou v ideálním případě tyto záznamy pořizovány každý den, nebo jakmile je to možné po dané události (dokud jsou věci v čerstvé paměti). Pomůže to zajistit přesnost informací. Denní záznamy mohou být po určité době (například měsíčně) shrnuty do nejdůležitějších bodů a poznatků. Měsíční přehled může být použit pro sumarizaci důležitých informací o dítěti, slouží jako podklad pro diskusi během pravidelných návštěv sociálního pracovníka nebo reference pro tzv. „dohledové“ návštěvy orgánu sociálně-právní ochrany.

Rozsah záznamů se bude lišit podle situace konkrétního dítěte. Podobnost a témata, na něž se záznamy zaměřují, by měly být prodiskutovány při sjednávání dohody o výkonu pěstounské péče nebo při přípravě plánu průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči.

Proč je důležité vést záznamy?

- Mohou pomoci při vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny, pro plánování další péče a služeb „šitých na míru“ potřebám dítěte.
- Jsou významným nástrojem pro sledování vývoje dítěte.
- Mohou být potřeba při případných soudních, správních či jiných řízeních.
- Mohou poskytnout dítěti a budoucím pečujícím osobám či rodičům údaje k pochopení minulosti dítěte, jeho zkušenostem z raného dětství atd.

Jak tyto záznamy vést?

- Je vhodné vést jednoduché, jasné a čitelné záznamy.
- Poznámky nemusejí být zdlouhavé, stačí v hlavních bodech.
- Pěstouni by měli používat jazyk, který dobře ovládají, neměli by však používat slangové výrazy, zkratky atd.
- Není nutné si dělat starosti s pravopisem a gramatikou.
- Je nutné držet se faktických informací a nevynášet soudy.
- Měly by být zaznamenány všechny názory a pocity pěstouna. Je však třeba rozlišovat mezi fakty a názory pěstouna.
- Důležitá je přesnost, zejména tehdy, pokud jsou popisovány specifické události.
- Opravy již pořízených záznamů by měly být opatřeny datem a podepsány.

Co zapisovat do záznamů?

Měly by být zaznamenávány pozitivní stejně jako negativní události. Následující výčet není vyčerpávající, jeho účelem je poskytnout určitou představu, jaké druhy informací by měly být do záznamů zahrnuty:

- Podrobnosti ohledně kontaktních návštěv s rodinou dítěte, reakce dítěte na kontakt (je třeba držet se faktů a vyhnout se subjektivním názorům), pozorování ohledně charakteru kontaktu, jako např. interakce mezi dítětem a rodičem (např. mluvili spolu nebo si spolu hráli?) ► viz rámeček „Struktura záznamů o kontaktu dítěte s rodinou“.
- Informace ohledně toho, když někdo na návštěvu nepřijde a jaké udá důvody.
- Podrobnosti ohledně jakékoli jiné formy kontaktu – telefonické hovory, dopisy, přání k narozeninám atd.
- Podrobnosti ohledně setkání se sociálními pracovníky nebo dalšími odborníky a reakce dítěte na ně, pokud nějaká je.
- Data kontrol, porad ohledně případu atd. a učiněná rozhodnutí.
- Data lékařských a zubařských prohlídek a poskytnutá péče. Zahrňte data zrušených nebo přeobjednaných prohlídek.
- Data a druhy očkování.
- Datum, druh a trvání veškerých nemocí.
- Podrobnosti ohledně jakýchkoli nehod nebo zranění. Je třeba popsat co, kdy, kde a jak se stalo. Jmenovat jakékoli svědky a podniknutá opatření. Zaznamenat čas, datum a jméno sociálního pracovníka, kterému byl incident nahlášen.
- Podrobnosti ohledně chování dítěte, pokud způsobuje znepokojení. Zaznamenat jeho chování jako takové, co se stalo předtím, než začalo, a jak bylo řešeno.

- Jakákoli zlepšení, dosažené úspěchy a šťastné události v životě dítěte.
- Data, kdy je dítě mimo domov pěstouna – s rodinou, přáteli, na školních výletech, v odlehčovací péči, na schůzkách s novými pěstouny nebo adoptivními rodiči, ale i útky dítěte z domova atd.
- Jakýkoli významnější kontakt se školou nebo mateřskou školou, jako např. poznámky o chování dítěte nebo o rodičovských schůzkách.
- Všechny případy šikany a podezření na ni (měly by být zároveň sděleny sociálnímu pracovníkovi).
- Jakékoli spojení s policií.
- Podrobnosti o jakékoli krádeži nebo škodě způsobené dítětem.
- Informace o stížnosti a neshodách s dítětem nebo jeho rodinou.
- Informace o trestech dítěte, zda bylo s dítětem jeho potrestání prodiskutováno, dítě ho bralo jako férové a přiměřené.
- Veškeré významné milníky ve vývoji dítěte, jako například jejich první slovo nebo první kroky.
- Podrobnosti o dalších významných událostech nebo změnách okolností v domácnosti.

Struktura záznamu o kontaktu dítěte s rodinou:

- Datum a čas kontaktu
- Byla tato schůzka plánována a dohodnuta předem?
- Druh kontaktu (např. osobní nebo telefonický)
- Kdo byl na schůzce přítomen?
- Dostavili se všichni, kdo měli, a přišli včas?
- Byla tato schůzka monitorována? Jestli ano, tak kým?
- Jak dlouho schůzka trvala?
- Byla tato doba plánovanou dobou této schůzky?
- Chování dítěte před, během a po schůzce.
- Cítilo se dítě příjemně s účastníky schůzky?
- Mělo dítě strach nebo odmítalo s někým schůzku?
- Chování ostatních přítomných během schůzky.
- Jak přítomní na schůzce reagovali na dítě?
- Byly splněny dohodnuté cíle schůzky?
- Jak schůzka skončila?
- Bylo dítěti jasné, jestli a kdy se setkají příště?
- Dostalo dítě během schůzky nějaké dárky nebo peníze?
- Nutil někdo během schůzky dítě k něčemu?

V případě ukončení péče o dítě je třeba zaznamenat:

- jak se dítě/mladistvý v péči adaptovali;
- zvláštní problémy v oblasti vztahů;
- kvalitu informací, které pěstoun o dítěti dostal, hodnocení spolupráce se sociálním pracovníkem při řešení, hodnocení kontaktů s rodiči nebo budoucími osvojiteli dítěte atd. (zejména u pěstounů na přechodnou dobu);
- názor na to, zda umístění dítěte odpovídalo či neodpovídalo potřebám dítěte.

Účelem těchto záznamů je evaluace doprovázení a rozhodovacích procesů týkajících se dítěte. Záznamy mohou sloužit jako podklad v případě, že péče o dítě pokračuje v jiné náhradní rodině, nebo u mladého dospělého pro návaznou sociální práci a podporu.

Revize a hodnocení pěstounské péče

I když je role doprovázející organizace výrazně podpůrná, je současně významně ovlivněna množstvím informací, kterými doprovázející organizace disponuje o pěstounské rodině a které také sdílí s odpovědným sociálním pracovníkem orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kam pěstounská rodina spadá. Jak bylo uvedeno výše, doprovázení je mj. procesem hodnocení a zhodnocování realizované pěstounské péče a zkoumání její prospěšnosti pro svěřené děti. Jako užitečný postup se při doprovázení osvědčuje také tzv. „výroční revize pěstounské péče“, kdy doprovázející pracovník vypracuje souhrnnou zprávu za určité časové období práce s doprovázenou pěstounskou rodinou. Tato zpráva může sloužit jako významný podklad pro zhodnocení aktuálního výkonu pěstounské péče v dané rodině, zmapování kapacit pěstounské rodiny, pojmenování výzev a úkolů, které stojí před pěstouny, apod.

Zpráva by měla být postavena na následujících informacích:

- kvalita péče poskytovaná dětem;
- vývoj dovedností, prohlubování kompetencí a vzdělávacích potřeb u daných pěstounů;
- identifikování dalších potřeb a podpory pěstounů;
- zhodnocení smyslu a kvality doprovázení a poskytované podpory a pomoci samotnými pěstouny.

Zahraniční praxe doporučuje, aby (revizní) zpráva zahrnovala:

- shrnující zprávu doprovázejícího sociálního pracovníka;
- zprávu sociálního pracovníka umístěného dítěte (dětí), případně zprávy od sociálních pracovníků všech dětí umístěných v průběhu posledního roku (zejména pokud se jedná o pěstouny na přechodnou dobu);
- zpětnou vazbu od dětí;
- zpětnou vazbu od vlastních rodičů umístěných dětí;
- zpětnou vazbu od pěstounů;
- zpětnou vazbu od vlastních dětí pěstounů;
- zhodnocení aktuálního zdravotního stavu.

Důvodem pro okamžitou revizi výkonu pěstounské péče jsou situace, kdy:

- byla podána závažná stížnost či obvinění vůči pěstounům;
- došlo ke změně osobních vztahových poměrů u pěstounů;
- do péče pěstounů na přechodnou dobu nebylo svěřeno po delší dobu dítě.

Efektivní doprovázení ve všech uvedených oblastech je potřebné vést jako ucelený soubor činností a dle toho mít pro ně také vytvořené vhodné nástroje, pomocí kterých jsou získávány informace a skutečnosti, dále jsou zaznamenávány a také vyhodnocovány a průběžně revidovány.

Předávání a ochrana informací

Dětem je poskytována péče z celé řady citlivých důvodů a ony i jejich rodiny mají právo na to, aby s nimi bylo zacházeno s ohledem na jejich pocity a soukromí. Povinnost mlčenlivosti o všech skutečnostech souvisejících se sociálně-právní ochranou dítěte stanovuje § 57 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Všeobecně dodržovaným principem je, že by se situace dítěte neměla rozebírat s nikým, kdo ji nutně nepotřebuje znát. Sem patří přátelé, sousedi a členové širší rodiny. U dalších lidí, např. u učitelů nebo jiných odborných pracovníků, může vzniknout potřeba získat částečné informace, které jim pomohou poskytnout správné služby, ale ohledně toho, co je vhodné sdělit, by měl být kontaktován sociální pracovník dítěte.

Přátelé a rodina budou samozřejmě vědět o poskytování pěstounské péče a budou také hrát důležitou roli v životě daného dítěte. Možná budou potřebovat určité informace, které jim pomohou si utvořit k dítěti vztah, ale pěstouni by měli pečlivě zvážit, jaké informace jsou v nejlepším zájmu dítěte, a jasně rozlišovat mezi tímto a každodenními rozhovory. Pokud má pěstoun nejasnosti, může je prodiskutovat se svým doprovázejícím sociálním pracovníkem.

Dítě v pěstounské péči může také mít potřebu mluvit o své situaci a snažit se jej v tomto omezovat by ničemu nepomohlo. Při mnoha příležitostech může pěstoun reagovat na podněty od dítěte, pokud je dítě přiměřeného věku a je schopno chápat, protože právě dítě nejlépe posoudí, zda mu nevádí, aby se něco dozvěděli druzí. Na druhou stranu mají pěstouni povinnost chránit dítě před všetečnými otázkami, na které si nepřeje odpovídat a které mu způsobí úzkost a rozpaky.

Vlastní děti pěstouna hrají důležitou roli v úloze pěstounské péče a měly by jim být poskytnuty základní informace ohledně důvodů jakéhokoli umístění. Pěstouni by měli zajistit, aby jejich vlastní děti, pokud jsou dost staré, chápaly principy důvěrnosti informací. Mělo by se však dbát na to, aby pěstouni nezabraňovali normální interakci, která mezi dětmi probíhá. Pěstouni by se měli poradit s doprovázejícími sociálními pracovníky, pokud potřebují další doporučení.

Doprovázející organizace jako zdroj informací

Doprovázející organizace hraje významnou roli, pro kterou by také měla mít připraveno jisté odborné zázemí a formální zabezpečení a která je někdy podceňována. Je to role informační, kdy se na organizaci obrací zájemci o pěstounskou péči v různých fázích rozhodovacího procesu. Může tak jít o lidi, kteří se o pěstounství začali aktuálně zajímat nebo jsou již v některé části zprostředkování (podali žádost a čekají, jsou před přípravami nebo v přípravě, mají za sebou psychologické testy apod.), může jít také o lidi, kteří četli příběh pěstounky v „časopise pro ženy“. Pro takovéto situace je nutné mít ošetřený postup, jak je s dotazy nakládáno a pracováno. Je určitě užitečné mít jednoduchý záznamový systém, kdy je poznamenáno, kdo volal, s jakým dotazem, jak byl dotaz vyřízen, odkud se tazatel dozvěděl o organizaci, kam volá.

Organizace by také měla pěstounství propagovat, zvláště v českých podmínkách, kdy je stále povědomí o pěstounské péči na nízké úrovni a ve společnosti přetrvává řada mýtů. Média samozřejmě zajímají příběhy a osudy dětí, které žijí v pěstounských rodinách. Není potřeba se takové publicitě vyhýbat, a pokud je mezi pěstounskými rodinami taková, která svůj příběh otevře pro veřejnost, je to pro pěstounství větší služba a osvěta než desítky dobře míněných odborných textů a rad. Pro práci s médii je však potřebné mít dobře nastavená pravidla, když jsou zveřejňovány pěstounské příběhy. Mezi doporučené zásady patří, že pokud organizace píše či zprostředkovává informace o pěstounské péči médiím, tak by rozhodně neměla zveřejňovat nebo propagovat⁵:

- skutečná jména dětí, které jsou nebo byly v pěstounské péči;
- příjmení nebo adresy pěstounů;
- skutečná jména biologických rodičů, jejichž děti vyrůstají v pěstounské péči;
- fotografie dětí, které vyrůstají nebo vyrůstaly v pěstounské péči;
- fotografie, které ukazují dům pěstounů;
- jakékoliv další informace, které by vedly k identifikaci dítěte vyrůstajícího v pěstounské péči.

Při propagaci pěstounské péče by organizace ale určitě měla:

- vysvětlovat, proč stojí za to být pěstounem (uspokojení z pěstounství);
- opakovat, proč je potřeba, aby pěstouni byli, a kolik jich aktuálně chybí;
- uvádět odkaz na svoje webové stránky;
- vysvětlovat práci doprovázející organizace;
- poskytovat autentické příběhy pěstounských rodin;
- vysvětlovat, jací pěstouni jsou potřeba;
- informovat, jak vypadá proces „stát se pěstounem“;
- uvádět důvody, proč děti potřebují pěstounskou péči;
- vysvětlovat, co je to doprovázení a podpora při pěstounské péči.

⁵ Inspirováno materiálem Recruiting Foster Carers: A Manual for Foster Care Agencies (2013). Dostupné na: <http://www.acwa.asn.au/FCRC/Downloads/RecruitingFosterCarersManualforFosterCareAgencies.pdf>

3. Vzory pracovních nástrojů

PLÁN PRŮBĚHU POBYTU DÍTĚTE V PĚSTOUNSKÉ PÉČI		
Název doprovázející organizace		
Jméno sociálního pracovníka		
Jméno dítěte (dětí)		
Věk dítěte (dětí)		
Datum umístění dítěte do pěstounské péče		
Jméno(a) pěstounů		
Vztah pěstounů k dítěti	☐ nejsou příbuznými dítěte ☐ prarodiče dítěte ☐ jiní příbuzní dítěte, jací	
Ostatní děti žijící v domácnosti (vlastní nebo osvojené děti pěstounů)	Pohlaví	Věk
Ostatní dospělí žijící v domácnosti	Jméno	Vztah k pěstounovi
Orgán sociálně-právní ochrany příslušný k dítěti	Název úřadu	Kontakt
Individuální plán ochrany dítěte je k dispozici	☐ ano ☐ není zpracován ☐ ne, bylo požádáno o jeho dodání, termín kontroly	
Plán je zpracován pro období (termín přehodnocení plánu)		
Identifikace potřeb dítěte (pěstounské rodiny) ⁶		

Reakce na potřeby (způsob intervence, poskytnutí služeb či jiné pomoci)	
Úkoly	
Odpovědná osoba	
Kontrolní termín	
Předpokládané náklady (spoluúčast pěstounů)	
Podpisy pěstouna, doprovázejícího pracovníka, pěstouna, zástupce OSPOD	

⁶ Příklady témat jsou uvedeny v nástroji Záznam z návštěvy pěstounské rodiny v části „záležitosti identifikované během návštěvy“.

ZÁZNAM Z NÁVŠTĚVY PĚSTOUNSKÉ RODINY		
Název doprovázející organizace		
Jméno sociálního pracovníka		
Datum návštěvy		
Místo konání	☐ v domácnosti pěstounů ☐ jinde, kde	
Hovořil sociální pracovník s dítětem?	☐ ne ☐ ano, za přítomnosti pěstounů ☐ ano, o samotě s dítětem	
Jméno dítěte (dětí)?		
Věk dítěte (dětí)		
Jméno(a) pěstounů		
Ostatní děti žijící v domácnosti (vlastní nebo osvojené děti pěstounů)	Pohlaví	Věk
Ostatní dospělí žijící v domácnosti	Jméno	Vztah k pěstounovi
Témata k projednání	☐ priority z minulé návštěvy ☐ změny v domácnosti/životě dítěte ☐ vztahy v pěstounské rodině/vlastní rodině dítěte ☐ identita, kulturní a etnické aspekty ☐ širší sociální vztahy ☐ zdraví dítěte ☐ zdravotní stav pečujících osob ☐ vzdělávání dítěte ☐ bezpečí a ochrana dítěte ☐ chování dítěte ☐ rodičovské dovednosti pečujících osob ☐ kontakty dítěte s rodiči, dalšími příbuznými a blízkými osobami ☐ vztahy s doprovázející organizací ☐ jiné téma, jaké	

Hlavní body z minulé návštěvy a jejich hodnocení	
--	--

Záležitosti identifikované během aktuální návštěvy (příklady témat)	
Změny v domácnosti	Žije v domácnosti někdo nový, přechodně nebo trvale? Nové zaměstnání pěstounů, jeho vliv na péči o dítě. Zásadní změna finanční situace pěstounů.
Vztahy v pěstounské rodině	Jak spolu vycházejí pěstouni a dítě? Jak vychází vlastní děti pěstounů se svěřeným dítětem? Jaké jsou největší zdroje konfliktů v rodině? Jak se řeší problémy?
Identita, kulturní a etnické aspekty	Mají pěstouni nějaké otázky ve vztahu k etnickým, kulturním či náboženským aspektům života dítěte? Co pěstouni dělají ve vztahu k zachování identity dítěte?
Širší sociální vztahy	Na koho se pěstounská rodina obracela o pomoc a o radu (přátelé, širší rodina atd.).
Zdraví dítěte a pečujících osob	Má dítě dobrý zdravotní stav? Má dítě nějaké zdravotní potřeby, o které není postaráno? Proběhla návštěva lékaře a s jakým výsledkem? Má dítě nebo pěstouni otázky o zdravotních službách? Má kdokoliv jiný v domácnosti fyzické nebo psychické problémy?
Vzdělávání dítěte	Jak se dítěti daří ve škole? Co dítě a rodina potřebují pro větší úspěšnost?
Bezpečí a ochrana dítěte	Cítí se dítě v domácnosti v bezpečí? Respektují všichni členové rodiny soukromí a příslušné hranice?
Chování dítěte	Co působí dobře na chování dítěte? Chová se dítě vyzývavě/znepokojivě? Všimli si pěstouni nějakých změn v chování nebo náladách dítěte?
Rodičovské dovednosti	Jak schopní a úspěšní se pěstouni cítí při zvládání chování dítěte? Jaké postupy fungují/nefungují?
Kontakty dítěte s vlastní rodinou	Má dítě nějaké problémy nebo potřeby spojené s vlastní rodinou nebo jejími návštěvami? Jak na tyto potřeby reagují pěstouni? Co pěstouni dělají pro udržování sounáležitosti dítěte s vlastní rodinou a dalšími blízkými osobami? Jakou pomoc potřebují?
Vztahy s doprovázející organizací	Jak může být zlepšen partnerský vztah s doprovázející organizací? Jaké informace pěstouni potřebují od doprovázející organizace? Jak vnímají spolupráci a dohled ze strany sociálního pracovníka?

Priority z aktuální návštěvy (tři nejvýznamnější témata pro další setkání se sociálním pracovníkem)	1. 2. 3.
---	----------------

Úkoly z návštěvy	Úkol	Termín	Odpovědná osoba
Je nutná aktualizace plánu průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči?	☐ ano ☐ ne		
Je nutné předání informací dalším subjektům (např. OSPOD)?	☐ ano, jaké informace termín předání a odpovědná osoba: ☐ ne		
Podpis sociálního pracovníka			
Podpis pěstouna			
Podpis dítěte (je-li to relevantní)			
Kontrola záznamu			
Zástupce doprovázející organizace			

4. Použité prameny a literatura

General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration. Výbor pro práva dítěte, 29. 5. 2013. Dostupné z: <http://www.crin.org/docs/GC.14.pdf>

Islington Children's Social Care Procedures Manual. Dostupné z: <http://islingtonchildcare.proceduresonline.com/chapters/contents.html>

Macela, M., & Hovorka, D., & Křístek, A., & Trubačová, K., & Zárasová, Z. (2015). Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha: Wolters Kluwer

Reading Borough Council, dostupné na: <http://beta.reading.gov.uk/childprotection>

Recruiting Foster Carers: A Manual for Foster Care Agencies (2013). Dostupné na: <http://www.acwa.asn.au/FCRC/Downloads/RecruitingFosterCarersManualforFosterCareAgencies.pdf>

Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Prosecká 851/64, 190 00 Praha 9
www.nadacnifondjt.cz

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

**PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST**
www.esfcr.cz